

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия "Филология. Социальные коммуникации". Том 24 (63). 2011 г. №4. Часть 1. С.371-376.

УДК 070

СТАТТЯ ЯК СПОСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМ ТА ШЛЯХІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сніжко О.С.

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна

У статті зроблено спробу аналізу літературно-критичної спадщини В. Винниченка. Зокрема, розглядається жанр статті, що є способом актуалізації низки проблем та окреслення шляхів їх вирішення.

Ключові слова: жанр, національна ідея, суспільно-політична думка.

Постановка проблеми. Жанр визначає загальну побудову (композицію) твору, його каркас, який завжди складається як із відомих, відпрацьованих, так і новостворених композиційних елементів.

В. Винниченко майстерно володів словом, що дозволяло йому вміло співвідносити жанрові форми із висвітленням націотворчих ідей, обґрунтуванням мотивів українського державотворення, відстоюванням літературно-естетичних та суспільних ідеалів тощо.

Мета статті – спроба аналізу літературно-критичної спадщини В. Винниченка.

Об'єкт дослідження – літературно-критична спадщина В. Винниченка.

Завдання дослідження – розглянути жанр статті, який є способом актуалізації низки проблем та окреслення шляхів їх вирішення.

Варто наголосити, що будь-який жанр завжди має не тільки чітку смислову позицію публіциста, але й гіпотезу адресата, що формується суспільною жанровою компетенцією, актуальною для певної сфери спілкування, іншими словами, специфічну для кожного жанру публіцистики комунікативну позицію реципієнта (читача, слухача, глядача), яка моделюється, передбачається і враховується в процесі формування в текстовому спілкуванні. Тобто жанр у публіцистиці – це модель комунікативної взаємодії творця тексту з аудиторією, що здійснюється з метою досягнення певної мети. Проектуючи це твердження на жанрову специфіку Винниченкової публіцистики, зазначимо, що комунікативна позиція адресата полягає в сприйнятті специфічної інформації, яка ґрунтується на порушенні гостроактуальних суспільно-політичних тем, пропаганді ідей українського державотворення, культурного поступу та ін. Так, ця інформація подається митцем за посередництвом жанру статті.

В. Карпенко зараховує статтю до аналітичних жанрів журналістики і вважає її основним журналістським жанром, що характеризується широтою та глибиною аналізу фактів, розглядає низку фактів, що стосуються теми, досліджує їх системно. Іншими словами, думка автора рухається від загального до часткового. Відповідний аналіз і порядок розташування фактів підкріплює позицію, кут чи точку зору автора [3, с. 211].

Статтю до синтетичних жанрів публіцистики відносить вчена О. Кузнецова, стверджуючи, що це той жанр, у якому журналіст, використовуючи палітру інформаційних, аналітичних і художньо-публіцистичних методів з явною перевагою аналітичних, досліджує актуальну соціальну проблему, щоб показати явище, його причини і наслідки для вдосконалення життя [4, с. 48].

У літературно-критичній спадщині В. Винниченка стаття є способом актуалізації низки проблем та окреслення шляхів їх вирішення. Митець виступив автором статей „В чем наша сила”, „Братання чи просто вже братерство”, „Політичне шулерство”, „Була, є й буде”, „Тайна Гітлеро-Сталінського союзу”, „Демісія сталінізму”, „За об'єднання всіх сил національного колективу” та ін., де змальовував широкий спектр суспільних питань, національні ознаки, літературно-мистецькі новинки, творення самостійної української культури, духовні тенденції, літературні течії. Автор намагався передбачити деталі майбутнього поступу громадянства, визначити основні орієнтири і цілі демократичної перебудови.

Логічність викладу, аргументованість, глибока аналітичність, прогностичність суджень – ці важливі ознаки жанру статті дозволяють В. Винниченку звернути увагу читача на актуальні питання сучасної письменнику дійсності (соціальні, економічні, культурні проблеми життя, їх усебічне висвітлення, виявлення причин та наслідків, зв'язки між окресленими явищами, їх оцінка).

Із уст митця звучить риторичне запитання „В чем наша сила” – такий заголовок має одна зі статей письменника. Публіцист не обмежується формулюванням запитання лише в назві матеріалу. Далі в тексті статті простежуємо рух авторської думки в риторичних питаннях: „Только в России царит молчание, в той самой России, где живет тридцать миллионов украинского народа. Почему же такое дружное, единоедушное „единогласное” молчание? Почему молчат сами украинцы? Почему нет ни единой газеты, ни одного журнала на украинском языке?” [1, с. 39]. В. Винниченко аргументовано і нещадно викриває діяльність російських політичних діячів. Публіцист висловлює відповіді-припущення на сформульовані запитання: „Нас боятся. <...> Да, мы потенциально большая сила! <...> Ибо у нас может и должна быть только одна ориентация: украинская. <...> Мы – сила, но сила пока сырая, неорганизованная. Неспособная к выявлению себя целесообразно” [1, с. 40-41].

Як бачимо, аналізована стаття В. Винниченка – зразок чесної, викривальної, незалежної, об'єктивної публіцистики. Митець виступає проти національної неволі, державного занепаду, владного свавілля. Публіцист відстоює ідею українського націотворення.

Водночас стаття доповнена філософськими роздумами автора про історію нації, життєві закони та справедливість. Афористичного значення набувають висловлювання В. Винниченка у такому контексті: „За нас история, законы жизни и мы сами. Мы не нуждаемся ни в какой справедливости, ибо если мы погибнем как нация, то в этом и будет самая настоящая справедливость: так нам и надо, туда и дорога тем, кто не в состоянии жить. Но если выживем, то опять-таки не потому, что нам кто-то окажет справедливость: законы жизни, история и мы сами будем единственными причинами этого” [1, с. 42].

Про статтю „В чем наша сила” упорядник публіцистики В. Винниченка П. Федченко зазначає, що вона написана 27.07.1915 р., як засвідчує лаконічний запис у щоденнику письменника цього дня: „Стаття – „В чем наша сила” для „Украинской жизни” [2, с. 200]. Надрукована в часописі „Украинская жизнь”, 1915, ч. 7. Схвальний відгук на публікацію містила редакційна стаття „Живуча сила” у „Віснику Союзу визволення України” (Відень, 24.10.1915). Критична оцінка публікації превалює в редакційній статті „Українська орієнтація”, надрукованій у часописі „Боротьба” (Женева, 1916, ч. 6). На думку редакції „Боротьби”, Винниченкова „українська орієнтація в’яже нам руки, вона відокремлює нас від російського робітництва і еднає з українським міщанством, вона затуманює наші основні революційні завдання і робить нас учасниками зрадницької міщанської політики” [1, с. 359-360]. В той же час В. Винниченко нещадно і аргументовано викриває негативний відгук на його висловлювання у російській шовіністичній газеті „Боротьба”, переконуючи аудиторію у єдино правильній українській орієнтації, у тому, що лише народ і демократія є нашою опорою.

Болючі питання загальнодержавного значення порушуються публіцистом у статті „Птеродактили”, надрукованій у часописі „Украинская жизнь” (Москва, 1916, ч. 4-5). Зачин статті відповідає назві, нагадуючи початок фантастичної оповіді чи казки: „Жили некогда на земле существа, называемые в науке – птеродактилями. Это были полуптицы, полуприсмыкающиеся. Они обладали способностью и летать, и ползать, не умея ни того ни другого делать, как следует. Они выродились, побежденные в борьбе за существование более гармонично организованными существами, умевшими либо только летать, либо только ползать, но делавшими это гораздо лучше птеродактелей” [1, с. 44]. Таке індивідуально-авторське влучне порівняння частини тогочасної російської інтелігенції із „крылатыми ползунами” всебічно розкриває актуальну проблему в суспільстві.

Можемо констатувати, що Винниченко-публіцист у своїй статті актуалізував проблему національного становлення, вияскравив питання національної ідентичності. Бачимо, що становлення української ідентичності не було процесом цілісним, лінійним, повноформатним. Слідуючи думкам автора, національна ідентичність – один із типів колективної – соціокультурний феномен. Він окреслюється національною самовизначеністю, українською культурою, потенціалом української інтелігенції.

У статті В. Винниченка фігурують прізвища великого українського поета Тараса Шевченка та українського вченого-сходознавця Агатангела Кримського – представників української культури, які протиставляються Пушкіну, Достоевському, Толстому. Але автор не применшує цінності названих імен для російської культури, він зауважує: „Мы Пушкина ценим и любим не больше, чем Гете, Байрона, но смеем уверить, что если бы вы сумели достигнуть того, что мы не могли читать нашего Шевченка, то это было бы действительно лишением <...> Да, Пушкин – велик, но мы имеем смелость и основание утверждать, что если бы у нас не был в продолжении века заклепан рот, наша „малая” культура дала бы своих и Толстых, и Достоевских” [1, с. 51]. Ця ідея пронизує усі наступні твори митця.

Стаття у Винниченка-публіциста – той жанр, який відповідає потребам, запитам тогочасної епохи, а також є актуальним і для сучасного суспільства, адже порушує важливі проблеми, які потребують акцентуаційних змін. Авторські міркування щодо „великості російської культури” розкриваються у наступній цитаті зі статті „Птеродактили”: „Нельзя также и такими словами как „великий” и „малый” испугать или в чем-либо убедить. Ибо мы можем вас спросить, в чем же эта „великость” вашей культуры? В территориальных размерах? В количестве населяющих эту территорию миллионов? Да, количеством, размерами велика. А чем еще? Какие ценности создала эта „великая” культура на протяжении веков, что она внесла в общечеловеческую культурную сокровищницу? Что она создала для миллионов, для внутреннего „употребления”? Где же эти ценности, в каких именно областях культуры?” [1, с. 50-51]. Риторичні питання у стилістичній тканині тексту характеризуються публіцистичністю, водночас всебічно розкриваючи аналізоване явище. Головні постулати, сформульовані митцем, ґрунтуються на гуманістичних, національних, загальнолюдських морально-етичних засадах. Вважаємо, що ця стаття збагачує суспільну свідомість глибоким, точним осмисленням величчя національної культури, і саме це потребує високої оцінки й обумовлює значимість твору.

Варто віддати належне працелюбству, самовідданості, політичній чутливості та публіцистичному таланту В. Винниченка. Гострі проблеми епохи порушує автор у статті „Перед новим етапом. (Наші позиції)”. Вона надрукована окремим виданням: В. Винниченко. Перед новим етапом (Наші позиції). – Коломия, 1938.

У передмові до видання К. Студинського „В. Винниченко” зазначалося: „Тов[аришеві] Винниченкові по другий раз вже відмовлено у виїзді до Америки і Канади, куди його закликали українські робітники-одномумці та прихильники. Ця подія вимагає бодай коротко зупинитися на особі В. Винниченка...”. Після стислого викладу біографії письменника автор передмови робить такі висновки з приводу тодішнього становища письменника й мотивів написання ним відозви: „Російський більшовизм, заключивши мир з Польщею і заплативши за свою поразку чужим коштом, перестає боятися української стихії і повернув у бік спочатку „диктатури російської культури на Україні”, а тепер до одвертого, цинічного і войовничого „пан-русизму”, який творить зміст сучасної імперіялістичної сталінської держави. Тому ж А. Толстой, автор роману „Петро І”, з російської білогвардійської еміграції повертається до СРСР, для великої праці над відродженням російської національної держави. Вчорашнього білогвардейця вибирається до Верховної Ради СРСР, найвищої установи в країні. Але комуніст-соціаліст В. Винниченко мусить марнуватися на еміграції.

Цей катастрофічний спад великої східноєвропейської революції, коли на Рад[янській] Україні лютує протиукраїнський терор, що так надхнув і підсилив ворожу протиукраїнську акцію і на решті наших земель, – все це заактивізувало українське соціалістичне і революційне робітництво Америки і Канади, яке викликало до себе Винниченка, аби вкупі з ним порадитися над шляхами дальшої україн[ської] визвольної акції. В’їзд т[оваришу] Винниченкові до Америки не дозволено. Перед Вашингтоном проти Винниченка повела акцію не тільки Москва, але і деякі й українські чинники.

У відповідь на це В. Винниченко написав статтю „Перед новим етапом”, з якою хочемо ознайомити широкий загал працюючих. Одночасно Винниченко розіслав своїм однодумцям і прихильникам спеціального листа, в якому підносить думку, аби всі існуючі робітничі і соціалістичні формації порозумілися між собою і об’єдналися на спільній партійній платформі і створили нарешті Єдину Соборну Масову Українську Соціалістичну Партію, під прапором котрої українські працюючі маси свою протиімперіалістичну боротьбу сполучило б з боротьбою за великі ідеї Соціалізму, як вищої Справедливості і Волі”.

Праця перевидана під цим же заголовком видавництвом „Вперед” (Торонто, 1938). Повідомлення про вихід з друку нової праці В. Винниченка, який „накреслює шляхи й тактичні методи консолідації українського соціалістичного сучасного руху”, подала газета „Селянські вісті” (Коломия) від 25.10.1938 р. Заклик купувати й розповсюджувати цю брошуру – газета „Вперед” (Детройт) від 8.03.1939 р. Схвальні враження від неї в статті Т. Фрейнда „Український фермер про В. Винниченка” видрукувала газета „Вперед” (Торонто) від 22.03.1939 р. [1, с. 376].

У статті „Перед новим етапом. (Наші позиції)” В. Винниченко відстоює соціальне та політичне визволення українського народу, захист спільного національного колективу. Одна з ідей твору – будівництва української державності. Публіцист закликає людей бути щирими передусім самими з собою. Емоційні та експресивні риторичні запитання, якими публіцист апелює до аудиторії, впливають на свідомість кожного, хто читає статтю: „...Чий одвертий, кричущий український голос чувся в цей час лютої реакції, а надто під час війни, під час терору, стану військової облоги? Хто кричав про національну неволю України і вимагав її визволення національного, політичного, державного? Хто кликав до боротьби з гнобителькою її, російською державою, з царатом, війною? Де були ті люди, що визнавали й визнають тільки один бік визволення: національний?” [1, с. 216]. За боротьбу за українську державність В. Винниченко закликає кожною емоційно-насиченою фразою, кожною окличною конструкцією.

Структура розлогої, ґрунтовної статті поділена на невеликі за обсягом окремі частини, кожна із яких пов’язана композиційно та за змістом. В. Винниченко постає перед аудиторією як політичний діяч, як письменник, критик, публіцист. Але у кожному разі – поборник національних інтересів, адже інтереси його народу це його „особисті, найрідніші інтереси”.

Глибокі та змістовно місткі фрази, що лунають із уст митця, виділені у тексті не лише інтонаційно (на рівні пунктуації та синтаксису), але й формально (шрифтове виділення, підкреслення, написання слів великими літерами): „І з тою самою силою ми кричали як про зраду СОЦІАЛЬНОГО, так і НАЦІОНАЛЬНОГО боку”; „Ніколи, ніде, ні в яких обставинах ми національного боку визволення не зраджували” [1, с. 237].

Прикінцева частина статті містить квінтесенцію усього тексту: „Але за те завданням і обов’язком всіх тих членів української нації, які вважають волю мас за вищу волю національного колектива, підносити якнайвище оце гасло СУВЕРЕНІТЕТУ НАРОДУ, підкреслювати його, ніколи ні в яких обставинах самим про нього не забувати і не давати ніяким темним покаліченим елементам його затуманювати” [1, с. 246]. А далі автор подає проект тексту угоди, яку мають

підписати усі члени української нації, що мають творити національне відродження. Особливістю угоди є неодноразове повторення стверджувального словосполучення „ми визнаємо”. Визнавати публіцист закликає свою приналежність до української нації, а також пропагує підтримувати суверенітет народу на усіх можливих рівнях: державному, соціальному, економічному, національному, політичному, культурному та ін. В. Винниченко переконаний, що цю беззаперечну істину має зрозуміти та прийняти кожен свідомий громадянин своєї держави.

За словами В. Різуна, повноцінною публіцистикою є „твори, в яких вербалізовано соціально значущі теми, гостро й полемічно аналізуються факти дійсності” [5, с. 12]. Узявши за основу твердження вченого, вважаємо, що статті В. Винниченка становлять найбільш вагомий частину його публіцистики.

Висновки. У статтях В. Винниченка відзначається глибоке інтелектуально-духовне осмислення суспільних подій, актуальних проблем, тогочасних умов життя, опозиційне прагнення до утвердження національної ідентичності, формування культурної реальності, окреслення кроків для культурного та національного розвитку. Статті митця можна розглядати як історично-культурний документ, джерело вивчення суспільно-політичної думки в Україні.

Список літератури

1. Володимир Винниченко. Публіцистика / упор. В. Бурбела. – Нью-Йорк – Київ, 2002. – 392 с.
2. Володимир Винниченко. Щоденник 1911-1920. – Едмонтон – Нью-Йорк, 1980.
3. Карпенко В. Журналістика: Основи професійної комунікації / В. Карпенко. – К.: Нора-прінт, 2002. – 348 с.
4. Кузнецова О. Засоби масової комунікації / О. Кузнецова. – Львів: ПАІС, 2005. – 200 с.
5. Різун В.В. Основи журналістики у відповідях та заувагах / В.В. Різун. – К., 2004. – 80 с.

Сніжко О.С. Стаття как способ актуализации проблем и путей их решения // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №4. Часть I. – С.371-376.

В статье сделана попытка анализа литературно-критического творчества В. Винниченко. В частности, рассматривается жанр статьи, что является способом актуализации ряда проблем и очерчивания путей их решения.

Ключевые слова: жанр, национальная идея, общественно-политическое мнение.

Snizhko O. S. Article as method of actualization of problems and ways of their decision // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №4. Part I. – P.371-376.

In the article the attempt of analysis of literary and critical inheritance is done V. Vinnichenko. In particular, the genre of the article which is the method of actualization of row of problems and lineation of ways of their decision is examined.

Key words: genre, national idea, social and political idea.

Поступила до редакції 15.08.2011 р.